

**O‘ZBEKISTONDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI ORQALI SODIR
ETILGAN JINOYATLARNI TARTIBGA SOLINISHI**

Sh.O.Mirzaabdullayev

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI KURSANTI

Kalit so‘zlar: *axborot texnologiyalari, kiberjinoiyat, kiberxavfsizlik, kompyuter jinoyatlari, axborot xavfsizligi, internet, elektron ma’lumotlar, huquqiy tartibga solish.*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O‘zbekistonda axborot texnologiyalari orqali sodir etiladigan jinoyatlarni huquqiy tartibga solish masalalari tahlil qilingan. Maqolada axborot texnologiyalari rivojlanishi natijasida yuzaga kelayotgan kiberjinoiyatlar, ularning turlari, jamiyat va davlat xavfsizligiga salbiy ta’siri hamda ularga qarshi kurashishning huquqiy asoslari yoritilgan. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi, “Kiberxavfsizlik to‘g‘risida”gi Qonuni va boshqa normativ-huquqiy hujjatlarda axborot texnologiyalari orqali sodir etiladigan jinoyatlar uchun belgilangan javobgarlik masalalari ilmiy-huquqiy jihatdan tahlil qilingan. Maqolada kiberjinoiyatlarni aniqlash, oldini olish va tergov qilishdagi mavjud muammolar hamda ushbu sohani takomillashtirish bo‘yicha takliflar ham bayon etilgan.*

Ключевые слова: *информационные технологии, киберпреступность, кибербезопасность, компьютерные преступления, информационная безопасность, интернет, электронные данные, правовое регулирование.*

Аннотация: *В данной статье анализируются вопросы правового регулирования преступлений, совершаемых с использованием информационных технологий в Узбекистане. В статье рассматриваются киберпреступления, возникающие в результате развития информационных технологий, их виды, негативное влияние на безопасность общества и государства, а также правовые основы борьбы с ними. Особое внимание уделено анализу норм Уголовного кодекса Республики Узбекистан, Закона «О кибербезопасности» и других нормативно-правовых актов, устанавливающих ответственность за преступления, совершаемые с использованием информационных технологий. Также в статье освещаются существующие проблемы выявления, предупреждения и расследования киберпреступлений, а также предлагаются пути совершенствования данной сферы.*

Keywords: *information technologies, cybercrime, cybersecurity, computer crimes, information security, Internet, electronic data, legal regulation.*

Annotation: *This article analyzes the issues of legal regulation of crimes committed through information technologies in Uzbekistan. The article examines cybercrimes arising from the development of information technologies, their types, negative impact on public and state security, and the legal framework for combating them. Particular attention is paid to the scientific and legal analysis of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan, the Law “On Cybersecurity,” and other normative legal acts establishing liability for crimes committed using information technologies. The article also discusses existing problems in detecting, preventing, and investigating cybercrimes and proposes measures for improving this field.*

KIRISH

Bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi jamiyat hayotining barcha sohalariga chuqur kirib bormoqda. Internet tarmoqlari, elektron xizmatlar, raqamli iqtisodiyot, onlayn to‘lov tizimlari hamda mobil texnologiyalarning keng qo‘llanilishi insonlar uchun katta qulayliklar yaratmoqda. Shu bilan birga, axborot texnologiyalaridan noqonuniy maqsadlarda foydalanish holatlarining ortib borishi yangi turdagi jinoyatlarning paydo bo‘lishiga sabab bo‘lmoqda. Ayniqsa, internet va kompyuter texnologiyalari orqali sodir etilayotgan jinoyatlar bugungi kunda global xavfsizlikka tahdid solayotgan dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Mazkur jinoyatlar davlat organlari faoliyati, bank-moliya tizimi, tadbirkorlik subyektlari hamda fuqarolarning shaxsiy ma’lumotlariga jiddiy zarar yetkazishi mumkin. Shu sababli axborot texnologiyalari orqali sodir etiladigan jinoyatlarga qarshi samarali kurashish va ularni huquqiy jihatdan tartibga solish masalasi muhim ahamiyat kasb etmoqda. O‘zbekiston Respublikasida ham raqamli texnologiyalarni rivojlantirish, elektron hukumat tizimini keng joriy etish va internet xizmatlaridan foydalanish hajmining ortishi bilan bir qatorda kiberjinoyatlar soni ham ko‘payib bormoqda. Xususan, kompyuter tizimlariga noqonuniy kirish, bank kartalaridan pul mablag‘larini o‘g‘irlash, fishing, zararli dasturlar tarqatish, elektron ma’lumotlarni yo‘q qilish yoki o‘zgartirish kabi jinoyatlar amaliyotda tez-tez uchramoqda. Ushbu holat esa axborot xavfsizligini ta’minlash, kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish hamda axborot texnologiyalari orqali sodir etilgan jinoyatlarni huquqiy tartibga solishni takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Hozirgi kunda O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi, “Kiberxavfsizlik to‘g‘risida”gi Qonuni, “Axborotlashtirish to‘g‘risida”gi Qonuni hamda boshqa normativ-huquqiy hujjatlar orqali axborot texnologiyalari bilan bog‘liq jinoyatlar uchun javobgarlik belgilangan. Biroq axborot texnologiyalarining doimiy ravishda rivojlanib borishi yangi turdagi kiberxavflar va jinoyat usullarining paydo bo‘lishiga olib kelmoqda. Bu esa amaldagi qonunchilikni yanada takomillashtirish, zamonaviy texnik vositalarni joriy etish hamda xalqaro tajribadan samarali foydalanishni talab etadi. Mazkur maqolada O‘zbekistonda axborot texnologiyalari orqali sodir etilgan jinoyatlarni huquqiy tartibga solish masalalari, amaldagi qonunchilikning o‘ziga xos jihatlari, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari ilmiy-huquqiy jihatdan tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

Bugungi kunda axborot texnologiyalarining rivojlanishi natijasida jamiyat hayotining barcha sohalarida raqamli tizimlardan foydalanish kengayib bormoqda. Davlat boshqaruvi, bank-moliya tizimi, ta’lim, sog‘liqni saqlash, savdo va xizmat ko‘rsatish sohalarida elektron texnologiyalarning joriy etilishi fuqarolarga katta qulayliklar yaratmoqda. Shu bilan birga, internet va kompyuter texnologiyalaridan noqonuniy maqsadlarda foydalanish holatlari ham ortib bormoqda. Natijada axborot texnologiyalari orqali sodir etiladigan jinoyatlar zamonaviy jamiyat uchun jiddiy xavf tug‘dirayotgan dolzarb muammolardan biriga aylangan. Mazkur jinoyatlar axborot xavfsizligini buzish, elektron ma’lumotlarni noqonuniy qo‘lga kiritish, bank hisob raqamlaridan pul mablag‘larini o‘g‘irlash, zararli dasturlar tarqatish hamda kompyuter tizimlariga noqonuniy kirish orqali sodir etiladi. Shu sababli O‘zbekistonda axborot texnologiyalari orqali sodir etilgan jinoyatlarni huquqiy jihatdan tartibga solish va ularga qarshi samarali kurashish masalasi muhim ahamiyat kasb etmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida axborot texnologiyalari sohasidagi munosabatlarni tartibga solish va kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish bo‘yicha qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilingan. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida fuqarolarning axborot olish, uni saqlash va tarqatish huquqlari kafolatlangan bo‘lib, shaxsiy hayot daxlsizligi hamda axborot xavfsizligini ta‘minlash davlatning muhim vazifalaridan biri sifatida belgilangan. Bundan tashqari, O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksida kompyuter axborotidan noqonuniy foydalanish, kompyuter tizimlariga ruxsatsiz kirish, axborotni yo‘q qilish, bloklash yoki o‘zgartirish kabi harakatlar uchun jinoiy javobgarlik nazarda tutilgan. Jinoyat kodeksining tegishli moddalarida kompyuter sabotaji, zararli dasturlar yaratish va tarqatish, elektron to‘lov tizimlaridan noqonuniy foydalanish hamda internet orqali firibgarlik sodir etganlik uchun javobgarlik choralari belgilangan. O‘zbekistonda kiberxavfsizlikni ta‘minlashga qaratilgan muhim huquqiy hujjatlardan biri “Kiberxavfsizlik to‘g‘risida”gi Qonun hisoblanadi. Mazkur qonunda axborot tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va elektron resurslarni himoya qilishning huquqiy asoslari belgilab berilgan. Ushbu qonun orqali davlat organlari, tashkilotlar va fuqarolarning axborot xavfsizligini ta‘minlash borasidagi huquq va majburiyatlari mustahkamlangan. Shuningdek, qonunda kiberhujumlarning oldini olish, axborot tizimlarini himoya qilish hamda kiberjinoyatlarni aniqlash va bartaraf etish bo‘yicha vakolatli organlarning faoliyati tartibga solingan. Axborot texnologiyalari orqali sodir etiladigan jinoyatlarning eng keng tarqalgan turlaridan biri internet firibgarligi hisoblanadi. Hozirgi vaqtda firibgarlar turli soxta saytlar, mobil ilovalar yoki ijtimoiy tarmoqlar orqali fuqarolarning bank karta ma‘lumotlarini qo‘lga kiritishga harakat qilmoqda. Fishing usuli orqali foydalanuvchilarning shaxsiy ma‘lumotlari, login va parollari noqonuniy ravishda egallanmoqda. Bundan tashqari, zararli dasturlar yordamida kompyuter tizimlariga kirish, ma‘lumotlarni bloklash yoki yo‘q qilish holatlari ham ko‘paymoqda. Ayniqsa, bank tizimlari va elektron to‘lov platformalariga qilingan kiberhujumlar katta iqtisodiy zarar yetkazishi mumkin. Shu sababli davlat tomonidan axborot tizimlarini himoya qilish va elektron xavfsizlikni ta‘minlash bo‘yicha keng ko‘lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. O‘zbekistonda axborot texnologiyalari orqali sodir etilgan jinoyatlarni tergov qilish va fosh etish bilan shug‘ullanuvchi maxsus bo‘linmalar faoliyat yuritmoqda. Huquqni muhofaza qiluvchi organlar tomonidan kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish maqsadida zamonaviy texnik vositalar va raqamli ekspertiza usullaridan foydalanilmoqda. Biroq mazkur jinoyatlarning transmilliy xarakterga egaligi ularni aniqlash va tergov qilish jarayonini murakkablashtirmoqda. Chunki kiberjinoyatchi bir davlat hududida turib boshqa davlatdagi axborot tizimiga hujum uyushtirishi mumkin. Bu esa xalqaro hamkorlikni kuchaytirish zaruratini yuzaga keltiradi. Shu sababli O‘zbekiston xalqaro tashkilotlar va boshqa davlatlar bilan axborot xavfsizligi hamda kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida hamkorlikni rivojlantirib bormoqda. Axborot texnologiyalari orqali sodir etilgan jinoyatlarni huquqiy tartibga solish jarayonida bir qator muammolar ham mavjud. Avvalo, axborot texnologiyalarining juda tez rivojlanishi yangi turdagi jinoyat usullarining paydo bo‘lishiga sabab bo‘lmoqda. Ayrim hollarda amaldagi qonunchilik yangi kiberxavflarni to‘liq qamrab ololmaydi. Shuningdek, fuqarolarning axborot xavfsizligi bo‘yicha bilim va ko‘nikmalarining yetarli emasligi ham kiberjinoyatlar sonining ortishiga olib kelmoqda. Ko‘plab internet foydalanuvchilari shaxsiy ma‘lumotlarini himoya qilish qoidalarga rioya qilmasligi natijasida firibgarlarning qurboniga aylanmoqda. Shu sababli aholining kiberxavfsizlik bo‘yicha huquqiy madaniyatini oshirish, internetdan xavfsiz

foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirish ham muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, axborot texnologiyalari orqali sodir etilgan jinoyatlarni oldini olishda zamonaviy himoya tizimlarini joriy etish, malakali mutaxassislarni tayyorlash va raqamli ekspertiza imkoniyatlarini kengaytirish zarur hisoblanadi. Umuman olganda, O‘zbekistonda axborot texnologiyalari orqali sodir etilgan jinoyatlarni huquqiy tartibga solish borasida muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq kiberjinoyatchilikka qarshi samarali kurashish uchun qonunchilikni yanada takomillashtirish, xalqaro tajribani o‘rganish va axborot xavfsizligini ta‘minlash bo‘yicha kompleks choralarni kuchaytirish talab etiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi inson hayotining barcha sohalarida katta qulaylik va imkoniyatlar yaratishi bilan bir qatorda yangi turdagi jinoyatlarning yuzaga kelishiga ham sabab bo‘lmoqda. Ayniqsa, internet va kompyuter texnologiyalari orqali sodir etiladigan jinoyatlar bugungi kunda nafaqat alohida shaxslar, balki davlat va jamiyat xavfsizligiga ham jiddiy tahdid solayotgan dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Kompyuter tizimlariga noqonuniy kirish, elektron ma‘lumotlarni o‘g‘irlash, internet firibgarligi, zararli dasturlar tarqatish va bank tizimlariga kiberhujum uyushtirish kabi jinoyatlar zamonaviy jamiyat taraqqiyotiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Shu sababli axborot texnologiyalari orqali sodir etilgan jinoyatlarni huquqiy jihatdan tartibga solish va ularga qarshi samarali kurashish bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasida ham axborot xavfsizligini ta‘minlash va kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish borasida keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, Jinoyat kodeksi, “Kiberxavfsizlik to‘g‘risida”gi Qonun, “Axborotlashtirish to‘g‘risida”gi Qonun hamda boshqa normativ-huquqiy hujjatlar orqali axborot texnologiyalari sohasidagi munosabatlar tartibga solinmoqda. Mazkur huquqiy asoslar yordamida kompyuter tizimlarini himoya qilish, fuqarolarning shaxsiy ma‘lumotlari daxlsizligini ta‘minlash va kiberjinoyatlarning oldini olishga qaratilgan muhim choralar amalga oshirilmoqda. Biroq axborot texnologiyalarining doimiy ravishda rivojlanib borishi yangi turdagi kiberxavflarning paydo bo‘lishiga sabab bo‘layotganligi bois ushbu sohadagi qonunchilikni muntazam ravishda takomillashtirib borish zarurati saqlanib qolmoqda. Axborot texnologiyalari orqali sodir etilgan jinoyatlar transmilliy xarakterga ega bo‘lib, ularni aniqlash va tergov qilish ko‘pincha murakkab jarayon hisoblanadi. Shu sababli kiberjinoyatchilikka qarshi kurashishda xalqaro hamkorlikni rivojlantirish, xorijiy tajribani o‘rganish hamda zamonaviy texnik vositalardan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatida raqamli ekspertiza imkoniyatlarini kengaytirish, malakali mutaxassislarni tayyorlash va axborot xavfsizligi bo‘yicha ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish ham dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Fuqarolarning internetdan foydalanish madaniyatini oshirish, shaxsiy ma‘lumotlarni himoya qilish qoidalariga rioya etish va kiberxavflardan ogoh bo‘lish ham axborot texnologiyalari orqali sodir etiladigan jinoyatlarning oldini olishda muhim o‘rin tutadi. Chunki ko‘plab kiberjinoyatlar foydalanuvchilarning ehtiyotsizligi va axborot xavfsizligi qoidalariga amal qilmasligi natijasida sodir bo‘lmoqda. Shu bois aholining kiberxavfsizlik bo‘yicha huquqiy savodxonligini oshirish, ta‘lim tizimida axborot xavfsizligi bo‘yicha bilimlarni keng targ‘ib qilish zarur hisoblanadi. Umuman olganda, O‘zbekistonda axborot texnologiyalari orqali sodir etilgan jinoyatlarni huquqiy tartibga solish bo‘yicha muhim ishlar amalga oshirilayotgan bo‘lsa-da, mazkur sohada qonunchilikni yanada takomillashtirish, zamonaviy

himoya mexanizmlarini kuchaytirish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish orqali kiberjinoyatchilikka qarshi kurash samaradorligini oshirish mumkin bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Rustamboyev M.X. Jinoyat huquqi. Maxsus qism. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2021.
2. Zokirov S.S. Axborot xavfsizligi va kiberjinoyatchilikka qarshi kurash. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
3. Abdurasulov Q.R. Kompyuter jinoyatlari va ularning kriminologik tavsifi. – Toshkent: Huquq, 2019.
4. Kaspersky E. Cybercrime and Cybersecurity. – Moscow: Kaspersky Lab Publishing